

A FÖLDRAJZI TÁJAKHOZ FÜZŐDŐ IDENTITÁSTUDAT RÉTEGEI

CSORBA Péter

Debreceni Egyetem, Tájvédelmi és Környezetföldrajzi Tanszék
4010 Debrecen, Pf. 9. e-mail: csorbap@delfin.unideb.hu

Kulcsszavak: egyéni, nemzeti és európai tájidentitás, tájidentitás indikátorok

Összefoglalás: A természetes és az átalakított kulturtájak egyaránt komoly szerepet játszanak az ember személyes, csoport, nemzeti, vagy nemzetiségi, de még kontinentális önazonosságának kialakulásában is. Az utóbbi években – egyértelműen a globalizációs tendenciák ellensúlyozására – Európában intézményesen is ösztönzik a helyhez, környezethez, tájhoz kötődés erősítését (ld. European Landscape Convention). Felismerték ui., hogy az identitás életminőséget javító erőket szabadít fel, a kisközösségtől kontinentális szintig pozitív szerepe van a társadalmi fejlődésben. Az egyéni tájidentitás gyakran irányul tájesztétikailag, vagy ökológiailag kevésbé értékes tájakra, tájrészletekre. Ezzel szemben minél magasabb szintű közösség identitásának tárgya egy adott táj, annál inkább szerepet játszik benne az esztétikai minőség, és a történelmi jelentőség. Európa számos tájának történelmi fejlődése évszázadok óta szervesen követi az általános társadalmi-gazdasági fejlődést. Ez erős ún. tájkoherencia szintet eredményez, és az ilyen tájak különösen alkalmasak arra, hogy lakóiból magasfokú identitásérzést váltson ki.

A tájakhoz kötődő identitásérzés kialakulását több közösségi szinten megfigyelhetjük. Ezek között viszonylag új az „európaiság-érzés” erősödése. Különösen az idegen elnyomás alól frissen felszabadult kisnemzetek élük át eleven erővel a nemzeti önazonosság különböző formáit – köztük a jellegzetes „nemzetinek” nevezhető tájak ápolását.

A tájidentitás tárgya, a tájkarakter elsősorban a tájak vizuális megjelenésében nyilvánul meg, de sok példa van arra, hogy a tájidentitásnak elválaszthatatlan része néhány illat- és hangeffektus (smellscape, soundscape) is.

Kezdeti próbálkozások vannak a tájakhoz fűződő identitás mérésére. Több tudományos értékű projekt próbálkozik megfelelő indikátor megállapításával. Ezek közül az esztétikai attraktivitás mellett használhatónak tűnik néhány kifejezetten geográfiai adat, pl. a tájhasználati állandóság, a tradicionális földhasználat aránya, a beépítéssűrűség, a tájmintázat szegélyhatás-mutatója, stb.

Bevezetés

Amióta a táj kutatás intenzíven foglalkozik a földrajzi tájak szubjektív megítélésének, pl. esztétikai minősítésének elemzésével is, egyre sűrűbben találkozunk a szakirodalomban a tájakhoz történő kollektív, vagy egyéni kötődés kérdését boncolgató írásokkal (URBAN et al. 1997, ANTROP 2000, RAIVO 2000, WASCHER 2000, ARNESEN 2001, PEDROLI 2001, WÖBSE 2002). Ennek a szakterületnek a gyökerei – legalábbis Európában – a XX. század első felére nyúlnak vissza, mások szerint már jóval korábban a nemzetivé válás folyamatának része volt (KÁDÁR 1941, TELEKI 1996, GRANÖ 2003).

Újabbán a téma rangját jelentősen növelte az Európai Táj Egyezmény megszületése, (www.nature.coe.int), amely megállapítja, hogy:

„... a táj minősége az európai polgárok jólétét, az európai identitást erősítő kulcsfontosságú tényező.”

„...a táj hozzájárul a helyi kultúra formálásához és alapvető tényezője Európa természeti és kulturális örökségének. Elősegíti az emberi jólétet és az európai identitástudat erősítését.”

A Táj Egyezmény jelentőségét legtömörebben a téma honlapján így fogalmazták meg;

„*The European Landscape Convention introduced the concept of „landscape quality objectives” into the protection, management and planning of geographical areas.*”

Vagyis „*az Európai Táj Egyezmény bevezette a geográfia térségek védelmébe, kezelésébe és tervezésébe (hazai szóhasználattal a tájvédelembe, tájkezelésbe és tájtervezésbe) a **tájminőség** fogalmát.*”

Bár 2000 októberében az Európa Tanács szakbizottságának firenzei ülésén 18 ország azonnal jelezte az egyezmény elvi támogatását, a hivatalos csatlakozás, valamint az adott ország jogrendjébe történő beillesztés, az ún. ratifikáció sok helyen igen hosszúra nyúlik.

Az Egyezmény életbelépéséhez előírt 10 ratifikáció csak több mint 3 év alatt, 2004. március 1-re gyűlt össze, s ekkor vált a dokumentum az európai jogrend részévé. Az elsők között Norvégia, Moldova, Románia, Írország kötelezte el magát az egyezmény mellett. Magyarország nem tartozott a gyorsan reagálók közé: **2005. évi aláírással** (2051/2005; IV.8 Kormányrendelet) az európai középmezőnybe tartoztunk.

2005. szeptember 25-én Magyarország az Európa Tanács (Council of Europe) strassbourgi székhelyén is aláírta az Egyezményt, 2007. szeptember 17-én pedig az Országgyűlés megszavazta az ún. **hatálybaléptető törvényt, amely a CXI. számot viseli.** Sajnos a hazai ügymenetet – és így a ratifikációt is – komolyan hátráltatta, hogy minden lépés tárcaközi egyeztetéseket kívánt, s némely kérdésben nehézkes volt a Nemzeti Kulturális Örökségvédelmi (korábban) Minisztérium, – ma Hivatal, – illetve a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium közötti kooperáció. Ez a helyzet sokat javult azzal, hogy a CXI. sz. törvény a környezetvédelmi tárcát jelöli meg ún. elsőhelyi felelősnek a törvény végrehajtása kapcsán.

Jogilag tehát Magyarországon 2008. február 1-től alkalmazható az Európai Táj Egyezmény, a konkrét tennivalók azonban még hosszú idő alatt fognak beépülni a hazai tájvédelembe. Az egyik első kézzelfogható eredmény, hogy 2008. őszén több minisztérium együttesen írt ki egy pályázatot, amelynek első helyezettjét terjeszti fel Magyarország az Európa Tanács Táj Díjára meghirdetendő pályázatra. A pályázat feltétele volt, hogy csak évek óta jól működő, ellenőrizhetően eredményes programok pályázhattak. A hazai versenyt a Pro Vértes Közalapítvány nyerte meg a „Komplex táj- és természetgazdálkodási program megvalósítása a Zámolyi-medencében” c. anyagával (www.termeszetvedelem.hu/tajved-elem/tajegyemeny). Elsőként tehát ez a tájunk fog versenybe szállni az európai színpadon. A nyertes hazai program értékelői kiemelték, hogy a Zámolyi-medencében érezhetően nőtt a természeti és táji örökség iránti fogékonyság, és eredményeket lehet kimutatni a környezeti szemléletformálás terén.

Jelenleg – 2009. januárjáig – 29 ország ugyan elkötelezte magát az Egyezmény mellett, elgondolkodtató azonban, hogy néhány jelentős európai ország, pl. Görögország, Svédország, Svájc közel 10 év alatt még nem jutott el a ratifikációig. Sőt az Európa Tanács 47 tagállamából 11 még az első lépést, az egyetértési nyilatkozatot sem nyilvánította ki. Igaz, hogy ennek a 11 országnak egy része törpeállam: Monaco, Liechtenstein, Andorra, de meglepő módon közte van Ausztria, Németország, Észtország, Oroszország is (www.nature.coe.int)! Természetesen ez nem jelenti azt, hogy a tájvédelemnek ne volna ezekben az országokban is nemzeti szabályozása, sőt Németország esetében épp a többféle tartományi szintű szabályozás összeegyeztetése képezi a nehézséget.

Az Európai Táj Egyezmény a hagyományos természetföldrajzi tájfelfogástól elérő módon, a **táj természeti és szellemi értékeit egymással egyenrangúnak tekinti.**

„A táj olyan területi egység, amelyben az adott régióra jellemző környezeti tényezők és folyamatok természeti értékekben, kulturális javakban vagy történelmi helyszínek formájában jelennek meg, s ezek részben materiálisan érzékelhető, másrészt szellemi vagy objektíve nem mérhető módon.”

A földrajzi tájak ilyen értelmezésében tehát az tükröződik, hogy az európai tájakban egyre inkább kultúrtájakat látunk, és nem az egykori természeti tájak nyomait, maradványait keressük. Ennek szellemében adja meg pl. Csima Péter tájépítés a tájvédelem egyik kulcsfogalmának, az ún. tájjellegnek a definícióját is:

„A tájkaraktert a tájkép mellett a történelmileg kialakult tájszerkezet, valamint az adott tájhoz kötődő érzelmek és hagyományok együttesen határozzák meg.” (CSIMA 2008)

A tájidentitás szintjei

Az egyéni tájidentitás

A tájakhoz való kötődésnek jól elkülöníthető szintjei vannak (ASHWORTH ÉS GRAHAM 1997). A legszubjektívebb nyilvánvalóan az egyéni kötődés környezetünk bizonyos elemeihez, egy gyerekkorban, vagy később sokat látott erdőfolthoz, egy egyébként jelentéktelen vízfolyáshoz, néhány régi házhoz, utcához stb., de néha valóban egy teljes tájhoz. Ezeknek a környezeti objektumoknak **sokszor nincs különösebb tájesztétikai, táj-ökológiai értéke**, pusztán a gyermekkorhoz, bizonyos eseményekhez, személyekhez kötődő háttérként, kulisszaként jelenik meg. Kialakulhat bensőséges érzelmi kötődés a legsilányabb gyomos réthez, a legszerényebb völgyecskehez, a legkevésbé szép épület-együtteshez is, ha az részévé vált saját élettörténetünknek. Az esztétikai megjelenésnek tehát ezen a szinten kisebb jelentősége van. Ugyanakkor valószínűleg jóval könnyebben kötődik az ember értékes, esztétikus környezeti elemekhez, az identitás erősebb, ha közismerten szép vagy gyakran emlegetett tájakhoz kapcsolódik. Ilyenkor az ember büszkén mondja, hogy hiszen én ott nőttem fel, láttam havas télben, zuhogó esőben, és távoli útról hazatérve izgalommal vártam a felbukkanó ismerős lankákat, folyópartot, templomtornyot... Az egyéni tájidentitásnak azonban nincs konszenzusos jellege, nem nagyon igazodik mások véleményéhez, döntően az „én úgy éltem meg”, „velem ott történt”, stb. motívum alakítja.

Mindenkinek vannak ilyen környezeti emlékei, és ez annál inkább ölt táji jelleget, minél természetközeli életutat járt be az egyén. A vidéken, falun felnőttek, vagy sokat kirándulók esetében ténylegesen kimutatható egy határozottabb tájidentitás. A városi környezet az urbánus életmód (és főleg életvitel) során korlátozottabban alakul ki ilyen kötődés, különösen síkvidéken, ahol a lakóhelyet nem veszi körül jellegzetes domborzat, nincsenek olyan látványelemek, amelyeket nap, mint nap észelve, különféle évszakos, napszakos, időjárási változatosságukkal beleivódnak vizuális emlékezetünkbe.

Az egyéni tájidentitás – éppen amiatt, hogy apró részletek dominálnak benne – igen érzékeny a környezet megjelenésében bekövetkező változásokra. Különösen, ha hosszabb idő múltán látja újra a hajdani környezetet. Beerdősödött az egykori rét, fel-

hagytak néhány szőlőteraszt, lebontottak régi házakat, – az egyén számára „már nem ugyanaz a táj”. Többnyire csalódottan vesszük tudomásul, hogy megváltozott a „díszlet”, a fiatalabbak már másnak látják... Más kérdés, hogy számukra ez a „már nem olyan mint rég” megjelenés lesz a viszonyítási alap, néhány évtized múltán ők már ennek megváltozását fogják konstatálni.

Úgy gondolom, hogy az ilyen tájélmények, ilyen kötődés a környezethez is képviselhet tudományos értéket, – valahogy úgy, mint ahogy a történészek kezelik a „személyes történelmet”, az „oral history” műfaját, amely szükségképpen tele van szubjektivitással, mégis tanulságos, hiszen „a csepp az egészben”, a történelem alulnézetben...

Kisközösségi táji kötődés

A tájidentitás magasabb szintje, amit az egy vidéken élők, egy-egy földrajzi táj lakói képviselnek. A tájidentitás ezen szintje már nagyobb térrészletet jelent. Nem egy-egy erdőföldről, egy utcasorról van szó, hanem több négyzetkilométernyi térségről, egész hegyvonulat, dombság, hosszú folyópart, település csoport alkotja. Ezek valódi kis- és középtájak, – Zselic, Körös-vidék, Bükkalja – amelynek megítélésében már kimutatható valamilyen **csoporthelyi vélemény**. Az adott táj megjelenését sokak véleményének összegződése, a közvélekedéssé emelkedő minősítése alakítja ki. Lényegében a lokálpatriotizmus egy formája, amikor azt halljuk, hogy „mi bükkaljaiak”, vagy „mi körösmentiek” úgy tartjuk, hogy a legtipikusabb táji látványt, pl. a Tarkőről, és a Látókövekről, kapható, legszebb a folyó gyomaendrői szakasza, stb. Ilyen véleményt az is meggyőződéssel hangoztathat, aki nem pont ott lakik, aki egyéni identitása szerint ugyan más tájrészlethez kötődik, mégis otthonának tekinti az adott vidéket. Elég jól ismeri ahhoz, hogy személyes tapasztalatból, saját élmények alapján mérlegeljen.

A tájidentitás egy egészen sajátos típusa, amikor a tájhoz tapadó negatív közmegejtélés miatt az odavalósi nem vállalja az érzelmi közösséget a tájjal. A múlt század közepén pl. ilyen elutasítás övezte Göcsejt, a „sötét Zalát”. Egyébként a szomszéd tájegység és az odavalósiak lenézése nem ritka jelenség, mintha a saját identitás erősebbé válna a szomszéd leminősítésével...

Tájidentitásban leggyakrabban hegycsúcsok viselnek emblemikus szerepet, pl. Erdélyben, a Küküllő-vidékiek számára a Bekecs, a Firtos és a Siklód a három „szent hegy” nagyon erős táji önazonosság objektuma. Ennek nyilvánvalóan etnikai kisugárzása is van, egyértelmű a „mi hegyeink”, a mi tájunk” megtartó erejének szerepe az ottlakó magyarság számára. Ezek a domborzati elemek megjelennek a helyi képzőművészeti alkotásokon, népdalokban, pl. hogy ez előbbi példánál maradjunk „Bekecs alatt Nyárád tere / Ott egy kunyhó zsúppal fedve / De belseje aranybánya / Arany benne egy kislányka, csuhajja”.

A szakirodalom a táji identitás-objektumok sorában a tájat uraló kiemelkedések mellett többnyire a **jelentős folyók** mentén fekvő területsávot említi. Így mutatott ki Pedrolí a Rajna/Waal hollandiai szakaszán bizonyos folyómenti tájhoz kötődő identitást, illetve egy lengyel szerzőpáros (BERNAT ÉS KALAMUCKA 2008) a lengyel-ukrán határfolyóval, a Buggal kapcsolatban. Ez utóbbi felmérésben iskoláskorúakat kérdeztek táji identitásukról. A válaszolók 85%-a írt határozott táji kötődéséről, többnyire a folyóvölgyet, a folyópart viszonylag háborítatlan szakaszait, a régi hidakat említve.

Egyértelmű az orosz nemzet mély kötődése a Volgához, „a Volga Anyácskával” kapcsolatban számos módon megnyilvánul erős identitás. Az ukránok esetében a Don tölt be hasonló szerepet, a franciák számára a Loire, nekünk a Tisza, elég könnyen igazolható példa (KOVÁCS 2008).

Érdekes, hogy a tájföldrajzi szakirodalomban viszonylag kevés tanulmány foglalkozik a nagy tavakhoz, **tengerpartokhoz** kötődő identitástudattal. Még legtöbbit a holland-német Watt-tengerhez, a norvég fjordokhoz, a dán dűnékhez, és az ír-skót partokhoz kapcsolódó érzelmi viszonyról lehet olvasni (FRISLID 1990, MICHELL ÉS RYAN 2001, PEDROLI 2000, WASCHER 2005.). A tengerpart különlegesen erős nemzettudat alakító hatását jól jellemzi, hogy ahhoz képest, hogy a történelmi Magyarországhoz tartozó Adria-szakasz milyen szerény mértékben jogosított fel bennünket erre, a XIX–XX. századi hazai közvélekedésben mély nyomot hagyott a tengerpart-birtoklás (a kossuth-i tengerre magyar jelszó, a déli vasúti összeköttetés, a fiumei kikötő, abbáziai nyaralások, Horthy Miklós, az otrantói hős, és mint „lovastengerész” stb.).

Régiós identitás

A fenti kategória nálunk legutóbb „Régiós identitás – Közép-Dunántúl” címként Berta Györgyné cikkében jelent meg (BERTA 2003), de előfordul külföldi szerzőknél is (BÄTZIG 1991, GIORGIS 1995, ASHWORTH ÉS GRAHAM 1997). Bertáné cikkében kifejti, hogy a közép-dunántúli gazdasági-statisztikai régiót alkotó három megye (Fejér, Komárom-Esztergom és Veszprém) területfejlesztési pályázatainak sikereiben valószínűleg szerepet játszott az adott térség önazonosságának, sorsközösségének hatásos bemutatása is. Bertáné szerint a közös történelmi múlt, az azonos természetföldrajzi környezet, a kedvező természeti adottságok és a speciális sajátosságok felsorakoztatása révén egy ilyen adminisztratív, és nem természetföldrajzi határok által lehatárolt terület egység is erős identitásképet mutathat fel önmagáról.

Lényegében a fenti pozitív példa ellentétéről számolt be Csatári Bálint (2008) a **Kiskunsággal** kapcsolatban.

„A Kiskunság homokhátsági területén ... tartósan csökken a talajvíz szintje. Számos program, akcióterv... született arra, hogy e valószínűsíthetően a globális klímaváltozásokkal is összefüggő súlyos környezeti-táji jelenséget hogyan kezeljük, illetve milyen módon segítjük azt a több mint 100 000 lakost, aki itt most is a tanyán él. Az eddig próbálkozások tulajdonképpen sikertelenek maradtak, mert a táj társadalmának érdekérvényesítő képessége csekély, a táji (ön)tudat gyenge, a táj piaci értéke, pedig fokozatosan csökken.”

A régió kategóriába sorolhatjuk a **történelmi Magyarország** nagy táji egységeit, a Felvidéket, Erdélyt, kevésbé egyértelmű határok mentén kijelölhető Délvidéket is. A kérdés identitástudat-aspektusáról fontos megállapítások találhatók Gereben Ferenc: Olvasáskultúra és identitás c. könyvében. (GEREBEN 2003.) A szerző megállapítja, hogy a határon túli magyarságnak nincs kialakult hazatudata, illetve az a szülőföldhöz, a „**táj hazához**” kötődik. Gyakorlatilag a fentiekben leírt táji vagy régiós identitáshoz. Viszonylag erős a felvidéki tudat, az erdélyi tudat, s ez helyettesíti az országhoz, Szlovákiához, Romániához, de (sajnos egyre inkább) a Magyarországhoz tartozás érzését is.

A határon túli magyarságnak lényegében kulturális, szellemi nemzettudata van – „haza a magasban” (Illyés Gyula), ami elsősorban az anyanyelvben, a közös történelmi múltban nyilvánul meg. Materializálódása – ezt mi tesszük hozzá - talán egyedül a táji identitásban érhető tetten, ld. pl. az említett Küküllő-Nyárad menti „szent hegyeket”, vagy az ismert sóhajt: „adjátok vissza a hegyeimet” (Wass Albert).

Hasonló módon átmeneti, azaz egyszerre régiós és nemzeti identitást mutattak ki a spanyolországi gallego kisebbség galíciai lakóhelyével, illetve különösen az ismert zarándokhellyel, Santiago de Compostellával kapcsolatban (ASHWORTH ÉS GRAHAM 1997).

A tájtervezés alapelvei között Sebastian Giorgis első helyen említi, hogy a tervezéskor respektálni kell a regionális identitást, „minden társadalom igyekszik kinyilvánítani egyéni karakterét, egyéni szellemiségét, a környezeti szépségről alkotott meggyőződését” (GIORGIS 1995). További alapelvként említi a táji sokféleség (diverzitás) megőrzését, az egyén, a család és a kisközösségek számára elegendő térhez való jog elismerését, valamint azt, hogy a tájformálásnak közösségi megegyezésen kell alapulnia.

Nemzeti tájidentitás

A táji identitástudat kutatásának legnépszerűbb ága az önazonosság nemzeti szintjének elemzése (WASCHER 2000, BRIDEL 2000, RAIVO 2002, BRAUDEL 2003). A nemzeti identitás kérdése az Európai Unióhoz történő csatlakozás, vagy ennek elutasítása kapcsán csaknem minden országban heves vitákat váltott ki. Sokan úgy vélik, hogy a globalizációs hatásokat és aggodalmakat is a nemzeti, regionális és helyi identitás erősítésével lehet sikeresen ellensúlyozni. Ma már minden európai ország, nemzet „örökségének” (=heritage) tekinti az általa lakott terület néhány tájegységét.

Tény, hogy az utóbbi években számos európai kisnemzet igyekezett nemzeti karakterét megerősíteni különféle szimbólumok ismertségének népszerűsítésével – különösen az olyanok, amelyek függetlenségüket csak nemrég vívták ki, vagy nyerték vissza. Pl. a balti országok, a jugoszláv utódállamok, stb. **Észtországban** pl. széles társadalmi véleményfelmérés alapján hivatalosan nemzeti közetnek nyilvánították a (szilúr) mészkövet, a nemzet növényének a búzavirágot (ami hagyományosan a vendégfogadás jelképe volt) és a nemzet madarának a fecskét (ami itt éri el elterjedésének északi határát).

A **szlovákok** számára kiemelkedő spirituális jelentősége van a Kriván csúcsnak a Magas-Tátra nyugati részén, és a Selmechánya közelében emelkedő Szitnya (Sitno) hegynek. A **csehek** szerint az ország közepén található Blanik hegyen élnek azok a lovagok, akik megmentik a nemzetet, ha nagy bajban van...

Az autonómiájukra igen büszke **katalánok** szintén a belső hegyvidéki tájak némelyikét tekintik a nemzeti identitás bölcsőjének (NOUGÉ ÉS VICENTE 2004). Elsősorban történelmi okok miatt. A Katalán-hegyvidék 1100–1600 méter magas gránit és homokkő csúcsai körül meghúzódó ősi kolostorok – pl. a Montserrati és a Montseny – menedékhelyei voltak a katalán szellemiségnek az arab, a francia és a spanyol hódítás idején egyaránt. Bár a gazdasági erőt többnyire a Barcelona környéki tengerpart kereskedelme biztosította, a nemzet érzelmi kötődése ehhez a nehezen megközelíthető belső vidékekhez kapcsolódik.

A nagy létszámú, változatos nagy területet uraló nemzetek esetében nehéz megnevezni egyetlen nemzeti tájat. Braudel **Franciaország** kapcsán egyenesen azt bizonygatja, hogy

ezt az országot a „földrajz találta ki”, mert valójában nagyszámú franciaország létezik, az elzásziak, a Loire-mentiek, a bretagneiak, a normandiaiak, a picardiaiak, Burgundia, Gascogne stb. lakói sohasem fogják úgy érezni, hogy csak egy igazi francia táj van...

„Franciaország maga a sokféleség” mondja;

„...húsz, harminc, negyven kilométerenként változik a táj, az életmód, a természet a települések jellege, színezete. Ráadásul mindannyian kötődünk a mozaiknak valamely kockájához: nem egyszerűen ehhez vagy ahhoz a tartományhoz, ... hanem az adott tartomány meghatározott vidékéhez is. Ez legalábbis része identitásunknak.” „Az hiszem a Jurát pusztán a fű színéről is felismerném: egyfajta finom kék szín keveredik következetesen a mély és éles, ragyogó zölddel, míg a közeli Alpokban a legelők zöldjét a sárga egész színskálája tompítja...” Belső-Provence-t mindenütt ugyanazok az elemek alkotják: mészkőnyúlványok és – fennsíkok, ... részben lepusztult régi sziklatalapzatok, többnyire keskeny völgyek és síkságok. ... Ezeket az elemeket azonban minduntalan megbolygatja a szeszélyes domborzat, amely lépten-nyomon tetszése szerint szabja át a tájat.”

Továbbá:

„A talajokból, altalajokból, mikroklímákból álló mozaikok tehát a francia táj szétaprózottságaként fordítható le. Semmi kétség, ezeknek a sohasem teljesen egyforma kerteknek, mezőknek, gyümölcsösöknek, fálvoknak az ember volt a megmunkálója, az építész. Ő volt a szereplő, a rendező, de játékát sokszor a környezet hívta életre, könnyítette meg, sőt részben ki is kényszerítette.” Ezzel szemben akaratlanul is Észak-Európa oly sok egyhangú tája jut eszembe, ahol mindent beborított a jégkori üledék, és úgy tapad a talajra, mint valami eltávolíthatatlan festék. Eszembe jutnak Madagaszkar vagy Brazília trópusi tájainak lateritazonái, vörös, porló földje. A tájat mintha miniummal festették volna be, a fákat is beleértve; ha ott utazgatnak, mindenütt, a ruhájukat, az arcukat, a hajukat gyorsan belepi a vörös por. Az argentin pampán a vonat órákon át visz bennünket a monoton tájban, egyetlen kanyar, egy keresztút változatosságát sem engedi meg magának. Ne mondják nekem, hogy a földrajznak semmi szerepe sincs Franciaország életében!

A szenvedélyes, néhol kissé elfogult elemzés végkövetkeztetése, hogy Franciaország „...az extrém mértékben változatos tájak, élet- és gondolkodásmód, háztetők és sajtok országa”.

A szerző szerint a táj jellege még az épített környezetre is erősen rányomja bélyegét.

„Az itáliai városok gyakran szebbek, ... tündöklően szépek. A mieink viszont minden további nélkül belemérik abba a sajátos tájba, amely körülveszi, fenntartja, és részben magyarázza őket. Különösen a múltbéli Franciaországra igaz, hogy a várost mindenekelőtt a vidéke határozta meg.”

Sokan elemezték, igazolták azt, hogy a helyi nyersanyagokból történő építkezés hogyan tükrözi az adott táj természeti adottságait. A favázás (ún. Fachwerk) házak pl. természetesen az eredetileg erdőlakó germánok hagyománya. A fából történő építkezés finom különbségei sokfelé valóban táji mintázatot adnak, mint ahogy azt a geobotanikus és tájökológus Heinz Ellenberg kimutatta Parasztházak és táj c. terjedelmes könyvében (1990).

Nagy kiterjedésű, változatos természetföldrajzi adottsággal rendelkező ország lakói nehezebben tudnak megegyezni az „igazi” nemzeti tájban. **Angliában** Burden és munkatársai sok száz embernek tette fel azt a kérdést, hogy melyik az az angol táj, aminek

megőrzéséért még anyagi áldozatot is hajlandó volna vállalni (BURDEN et al. 2002). Az eredmény meglepetés volt, mert a többség nem a híres cumbriai Tóvidékre, az „angol Svájcra”, vagy a doveri sziklákra szavazott, hanem a South-Downs és a Sommerset-plató kultúrtáját ítélték olyan értéknek, amelynek eltűnésével kár érné az angol identitást! Nem a természetközeli nemzeti parkok, hanem az angol vidék lakói által évszázadok alatt aprólékosan alakított tájakat ítélték mindenképpen megőrzésre érdemesnek.

A szerény változatossággal rendelkező, kis területű országok, mint pl. **Dánia** esetében jellegzetes tájegység helyett inkább tájelemeket szoktak említeni. A dánok szerint országukat „a visszafogott attraktivitás jellemzi legjobban; búzamezők, víz, bükkfák, ős-tölgyesekkel szegélyezett fasorok, finom tengeri szellő, szinte semmi látványos...” (HILL 1999).

Vannak azért olyan nagyterületű országok is, ahol viszonylag könnyű megtalálni a nemzeti konszenzust. Ilyen, pl. **Svédország**, ahol a történelmi magterület, Dalarna joggal viseli a nemzeti táj rangot.

Spanyolország talán Kasztíliában a „legspanyolabb”, délebbre már túlságosan keveredik az arab (mór) hatás a spanyollal. Lehet, hogy Andalúzia, Granada gazdagabb kultúrával rendelkező táj, de Kasztília, Leon, Aragónia, Navarra a spanyol táji identitás magasabb szintjén áll. Érdekes, hogy a joggal hajósnépnek nevezhető spanyolok tengerparti tájai – bizonyára az azokat érő erős kozmopolita hatások miatt – szintén kevésbé képviselik a nemzeti önazonosság tudat csúcását. Ugyanezt már láttuk a katalánok esetében.

Németország nagy kiterjedése ellenére elég egyértelmű, hogy az „igazi” német táj a **középső Rajna-völgy**, aminek kiemelkedő fontosságát a nemzeti tudatban aligha veszélyezteti egyéb táj (DIX 2002, SCHENK 2002). Legfeljebb a bajorok számára kedvezőbb az Alpok előtere, pl. a vadromantikus Neuschwannsteini kastéllyal díszített látvány, de a Rajnai-Palahegységet átfűrészelő folyószakasz világörökség rangját (2002) minden német kiérdemeltnek érzi.

A Középső-Rajna-völgy szimbolikus német tájjá válásának több oka van. Először is a német törzsek évezredekig az ilyen lomboserdővel fedett, középhegységi tájban érezték magukat otthonosan, biztonságban (MÜHLENBERG ÉS SLOWIK 1997). Kr.u. 9-ben a Római Birodalom egyik legcsúfosabb katonai vereségét a Teutoburgi-erdőben szenvedte el, s innen délre, a Rajnai-Palahegységben is lényegében csak jelképes volt a Róma fennhatósága. Ami azonban egyrészt védelmet nyújt, más oldalról elszigetel. A tagolt, erdős táj nagyban hozzájárult a német területek politikai szétaprózottságához. A fordulópontot, nemzeti egyesülést még a harmincéves háború (1618–1648) sem kényszerítette ki. A hosszú háborúskodás során kialakult politikai szövetségek nem hozták közelebb egymáshoz a csaknem 300 államocskát, s a harcok elültével az örgrófkok, fejedelmek, érsekek visszahúzódtak kiskirályságuk falai közé. A Rajna-völgy festői szirtjein még több mint száz évig nem is látó-, sokszor inkább hallótávolságban, 2–3 kilométerenként sorakoztak a lovagvárak, amelyek mindegyike igyekezett megvédeni a folyón, vagy a partján haladó európai jelentőségű kereskedelmi utat.

A napóleoni idők után, a nemzeti egység megkésett beindulásakor, a Rajna-menti táj fontos szerepet játszott a nemzet gyors identitásépítő törekvéseiben. Beethoven Rajna-szimfóniája, Wagner mitikus világa, a híres Loreley-sziklánál nyüzsgő tájképfestők hatására gyorsan igazi német tájnak tekintették. Az első (főleg angol) turisták lelkesen járták a romantikus romokat, s a Siebengebirge-Drachenfels-Rolandseck területét már 1836-ban

természet- és tájvédelmi területté nyilvánították 1869-től egy „Tájszépészeti Egyesület,, (Verschönerungsverein) gondoskodott a tájalakításról, pl. a Rajna-romantikusnak nevezett neogót-romantikus építészeti stílus elterjedéséről.

A német politikai egység létrejöttével (1871.) grandiózus emlékművek sora épült itt is, amelyek már szinte elnyomták a tájat; pl. az I. Vilmos császár emlékmű, a szoros déli, bingeni bejáratánál. A technikai haladásra fogékony németek büszkék arra, hogy a Rajnán már az 1820-as években rendszeres gőzhajóforgalom szolgálta a turizmust, a Rajna mellett pedig már 1844-ben elkezdték a vasútvonal megépítését. A táj fontosságát az is növelte, hogy a szomszédban ott lüktetett a születő német nagyipar központja, a Ruhr-vidék.

A terület német fennhatóságát a vesztes világháborúk után is csak rövid időre veszítették el, s az ideiglenes főváros, Bonn is 40 évig a táj északi pereméről irányította az egyesítés előtti országrészt.

A németek környezeti identitása ma is erős, a Natur und Landschaft folyóirat, pl. minden évben közzéteszi, hogy a szerkesztőség (tucatnyi szakértő bevonásával) miket választott az év természeti objektumainak. 2008-ban pl. az év hazai tája a Vulkán-Eifelben lévő Nette folyócska volt, a külföldi pedig a Duna-delta. 2007-ben a választás a svájci Jura hegységre esett, ill. a Schwarza folyóra Thüringiában. A 2008. év talaja a barnaföld, fája a dió, madara a kakukk, virága a bókoló bogáncs, de kiemelték vizinövényt, gombát, mohát, sőt német alaposággal gyümölcsöt (vadkörte) veszélyeztetett háziállatot (pulyka) is kineveztek az adott év természeti objektumává. Az ilyen akciók, reklámok kétségtelenül erősítik az identitást, környezetünk kisebb-nagyobb részletekhez történő kötődését.

Az **olasz** politikai egység a némethez kísértetiesen hasonló módon alakult ki a XIX. században. Az olaszok azonban a német területeknél jóval változatosabb, az Alpoktól Sziciliáig terjedő országot hoztak létre. Ennek ellenére abban minden olasz egyetért, hogy Toszkána igazi olasz táj, amelyet hajlandó a szimbolikus dobogó tetejére emelni a piemonti, a lombardiai, az abruzzókbeli és a calabriai is.

A „napsütötte Toszkána” változatos történelme során sohasem süllyedt jelentéktelen provinciává. A titokzatos etruszok hegytetőket elfoglaló erődített városaitól a Mediciek koráig, az olasz egyesítés után 6 évig (1865–1871.) Firenze főváros szerepéig, politikai-gazdasági ereje révén mindvégig megkerülhetetlen fontosságú táj volt. Toszkána szerencsés adottságait változatos természeti viszonyainak, kiegyensúlyozott történelmi fejlődésének, gazdag történelmi múltjának, sűrűn elhelyezkedő, mégis decentralizált látnivalóinak és részletgazdag, művelt kulturtáj mivoltjának együttesen köszönheti.

Itt a legtipikusabb a hagyományos olasz cultura promiscua-nak nevezett intenzív vegyes földhasználati struktúra. Tagolt tájszerkezet, sok fás, bokros elválasztó elemmel, európai szinten elismert, védendő tájtípus (WASCHER ÉS JONGMAN 2000). Mindkét gazdasági ágban feltűnőek a kiegyensúlyozott birtokviszonyok, a földet és az ipari szférát is uralja a közepes nagyságú, családi tulajdon. Nem véletlen, hogy a tartomány lakosság száma száz év alatt egyenletesen, – úgy is mondhatnánk; „megfontoltan” emelkedő tendenciát mutat; 1911: 2,7 mio, 1928: 2,8 mio, 1951: 3,2 mio, 1968: 3,5 mio, 1998: 3,5 mio, 2004: 3,6 mio.

A fejezet végén természetesen nem kerülhetjük meg a kérdést, mi a helyzet a mi nemzeti tájidentitásunkkal? Melyik a **tipikus magyar** táj? Mely tájhoz fűzi különleges érzelmi kötődés a magyarságot? Kiindulva a lovas-nomád múltból, a sztyeppe szabadság

máig eleven mítoszaiig – ld. betyárromantika – és a Világörökség címig viszonylag egyértelmű, hogy a Hortobágnak kellene viselni ezt az emblémát (Hamvas Béla ezt élénken vitatja; HAMVAS 1988).

Úgy tűnik azonban, hogy a legnépszerűbb hazai táj rangjáért csaknem azonos eséllyel indulhatna a Balaton-felvidék, különösen a Tapolcai medence, ahol a legnagyobb Közép-európai tó találkozik a szelíd pannon táj lankáival. Ezen kívül valószínűleg a Dunakanyar sem esélytelenül kapcsolódhatna be a versenybe. Egry József a Balaton, Szőnyi István a Dunakanyar, festőjeként, pl. szélesebb körben ismert, mint az alföldinek tekinthető Tornyai János. A legmagyarabb folyó viszont a Tisza, az Alföld súlyát pedig nagyban növeli Petőfi költészete, számos népdallá vált alföldi témájú verse. A magyar irodalom különösen alkalmas a táji kötődés elemzéséhez, több írónk szentelt önálló művet a táji identitásnak (HAMVAS 1988, SZABÓ 1999).

„Van táj, amelyet ötödszöri látásra értesz csak meg, s van amelyik első pillantásra megmutatja magát, némelyiknek megértéséhez az szükséges, hogy bizonyos évszakban, bizonyos órában lásd, olyan időben, mely különösen kedvezően bontja ki formáit és egyéniségét. Az Alföld talán akkor leginkább Alföld, mikor vihar közeledik fölötte, gomolyogva előtörő felhőkkel, s az ég, melyet a toronyból láatsz, sötétebb, mint alatta a búzatáblák. A Bükk és a Mátra ősszel a legszebb, kissé párás időben, mikor a levegő elmosza a határozott körvonalakat, a színek összeolvadnak, s a szelíd formákat a nedves levegő még jobban megszelídíti.” (SZABÓ 1999)

Ha pedig az egész Kárpát-medencei magyarságot nézzük, a történelmi Magyarországra gondolunk, lehet, hogy Braudelhez hasonlóan mi is elmondhatjuk, hogy valaha több Magyarország volt. Kilencven évvel a tiranoni országdarabolás után a mai nemzedékek azonban már nem tudják érzelmileg átfogni az egész Kárpát-medencét. Erdély önálló identitástudata mindig eleven volt, s a Felvidék lakói is a medenceközponti magyarságtól határozottan elkülönült környezettudati, résznemzeti utat jártak/járnak be. Ma a regionális tájidentitás a határon túl élő magyarság körében – elszakítva az anyaországtól – egyre erősödő önálló nemzeti karaktert, jelleget ölt. Esetükben a regionális és a nemzeti tájidentitás határán járunk. Az anyaországi magyarság ma már nemigen említi magyar nemzeti tájként pl. a Zoboralját, az erdélyi Mezőségeket, vagy Kalotaszeget. Legfeljebb a Székelyföld, a pl. a Hargita érzelmi kötődése olyan erős, hogy az része a hazai köztudatnak is. „Tájukat is el lehet veszteni” írja Szabó Zoltán idézett könyvében...

Végigtekintve néhány európai nemzet tájakhoz fűződő identitásán, megállapítható, hogy a nemzeti önazonosság tudat által kiemelt szereppel bíró táj többnyire a nemzet által lakott terület természeti adottságai révén jobban védhető, belső területein található. Olyan vidéken, amely fölött az uralmat a nemzet történelme során legfeljebb csak rövid időre veszítette el és itt vannak a nemzet számára meghatározó szellemi erőt képviselő épületek, mondabeli, legendás helyszínek. Illik ez a Középső-Rajna völgyre, a Loire-vidékre, Salzkammergutra, Kasztíliaira, Toszkánára és a Tisza-vidékére egyaránt. Sokszor természetföldrajzilag, tájészétikailag is attraktív táj; a környéket uraló hegy, méltósággteljesen kanyargó nagy folyó, látványos sziklaformák, barlangok, komor erdők, vagy barátságos kulturtáj-mozaikok.

A mai európai nemzetek nagy többségének nem kellett megélnie, hogy elveszítse politikai, etnikai hatalmát identitásértékű tájai fölött. Sajnos nekünk e tekintetben is súlyos

veszteséget okozott a trianoni határmegvonás, de paradox módon az akkori nyertesek egyike, a szerb nemzet Koszovo kapcsán napjainkban él át hasonló tragédiát... Európában szerencsére nincs példa arra, ami az örmények számára mindennapos identitáspróbát jelent, szent hegyük, az országhatáron éppen kívül emelkedő Ararát látványa kapcsán.

Európai identitás

Ma a táji identitástudat kutatás leglátványosabban a politikailag-gazdaságilag egységesülő kontinens Európa-tudatosságával kapcsolatos. Számos felmérés igazolja, hogy a kontinens lakóinak egyre nagyobb része vallja magát elsősorban egy adott nemzethez tartozónak, másodsorban viszont európai polgárnak. Közepes szintűnek bizonyult pl. a határon túli magyarság körében is az európaiság, sajnos nem egy minta esetében megelőzve az anyaországhoz fűződő érzelmi kötődés szintjét is (GEREBEN 2005)! Hamvas Béla Az Öt génusz c. írása áttételesen erről szól; a nagy európai szellemi, kulturális, épített környezeti régiókat jellemzi.

„Nyugaton az elementáris lét lefokozódik, ott az első a civilizáció és minden egyéb csak azután következik. Északon az első a természet. Keleten az első az ÉN, aki az egész világot lenyeli. Délen pedig tudják, hogy az életnek zenének kell lenni, ...

A nyugati kör Pozsonytól Szentgotthárdig terjedő vonalban nyomul kelet felé. ... Nyugat karaktere azonban a Duna mellett egész Budáig mindenütt észrevehető... Észak felé nyoma a Vág völgyében és a Szepességben is megtalálható... Pécs kétségtelenül az ország legderűsebb városa, meleg urbanitással, mint a kis intim felvidéki városkák, Igló, Szepesvárja ... (HAMVAS 1988)

Az Európai Unió egyszerre igyekszik erősíteni az **európaiság érzését**, és cáfolni ennek nemzettudat gyengítő hatását. Igyekszik eloszlatni az amerikai olvasztótégely-féle (melting-pot) jövőképet, és hangsúlyozni a **sokszínűség** egészét erősítő hatását.

Az Európai Unió kétségtelenül látványosan igyekszik demonstrálni a nemzeti identitástudat erősítését szolgáló törekvéseit is. Jó példa erre az uniós védelemmel élvező, de nemzeti büszkeség tárgyát képező mezőgazdasági, élelmiszeripari termékek hosszú sora. Az ementali, a brie, a suffolki sajt, a tokaji, a chianti, a charollais, a madeira stb. borok, a pálinka, a grappa de Lombardia, a szatmári szilva, a svábföldi Hohenloher cseresznye, és persze a fűszerek jó része uniós, ún. **földrajzi eredetvédelemben** részesül. Mivel ezeknek a termelése rendszerint egy-egy jellegzetes tájegységhez kötődik, a címkéken, a reklámokban sokszor megjelennek az adott táj jellegzetes vonásai is. Pl. gyakran felfedezhető a „jellegzetes Massif Central-i” táj sziluettje az innen származó sajtok csomagolásán, toszkánai táj a chianti borok palackján, stb. Ugyanakkor ez a példa jól demonstrálja az uniós nehézkességet is – a tokaji név magyar-szlovák-olasz használata körüli viták lezáratlanságát.

Egy további példa az **Európa kulturális fővárosa** cím, amelyet 1985. óta ítél oda az Unió 2–3 városnak. Népszerűségére jellemző, hogy a jövő kulturális fővárosai 4 évre előre ki vannak jelölve, s országon belül éles harc folyik a cím elnyeréséért. Az utóbbi években már csak kelet-európai országok esetében jelölnek valódi fővárost (pl. 2009-ben Vilnius), amivel tudatosan igyekeznek reflektorfénybe állítani egy-egy ország másodvonalában lévő városait; pl. Salamanca (Spanyolország; 2002.), Lille (Franciaország, 2004.), Nagyszében

(Románia 2007.), Essen (Németország, 2010.), Guimaraes (Portugália 2013) stb. A cím hatására előre, és az év elteltével még sokáig kimutathatóan nőtt a lokálpatriotizmus, a városhoz, környékéhez fűződő identitás szintje.

Európa a lakosságához hasonlóan tájféldrajzilag leginkább a sokszínűséggel tűnik ki. A többi kontinenshez képest valóban **sokkal mozaikosabb** természeti adottságokkal rendelkezik, akár a geológiai felépítést, akár az éghajlati, vagy biogeográfiai struktúráját nézzük. A Kelet-Európai síkságot kivéve nincsenek nagy, egyveretű tájai. A kontinens tájtypus térképein – amelyek közül ma a legkorszerűbbnek a Meeus-féle tipológiát (In: PEDROLI et al. 2007), illetve az ennek továbbfejlesztésével kialakított ELCAI (European Landscape Character Assessment Indicative) szisztémát tekinthetjük – egyaránt a sűrű mozaikosság uralkodik (STANNERS ÉS BORDEAU 1995, WASCHER 2005, PEDROLI et al. 2007). Ennek oka, hogy a kontinens összes nagy régiójában (az említett keleti, északkeleti részt kivéve) mindenütt vannak hegyvidéki, dombosági és alföldi tájak, Európa parttagoltsága szélsőségesen nagy, és a szabályos, szélességi körökhöz igazodó éghajlati zonalitást teljesen eltorzítja a kontinens nyugati partjait jellemző óceáni klíma elhelyezkedése. A nagyobb felbontású európai nemzeti tájtypológiaiak között komoly eltérések vannak, de a kistájak átlagos nagysága 300–500 km². A kontinens „tajsűrűsége” tehát minden bizonnyal felülmúlja az ausztrál, vagy afrikai átlagot, de Amerikát is inkább óriási homogén tájak jellemzik; az arktikus síkságtól a prérin át amazóniáig és a pampáig. Csupán dél- és kelet-Ázsia táji mozaikossága hasonlítható az európai táji diverzitáshoz.

Ha további európai táji sajátosságokat keresünk kétségtelenül a sűrű **belakottságot** említhetjük. Bár vannak Földünknek sűrűbben lakott részei, összességében mégis az európai átlagot (kb. 75–80 fő/km²) csak Ázsia múlja fölül (107 fő/km²). Afrikában, Amerikában, Ausztráliában átlagosan csupán 10–23 lakos jut egy négyzetkilométerre. Ennek megfelelően a tájak belakottsága, települési és vonalas infrastrukturális tagoltsága nálunk kiemelkedően nagy.

A kontinens jórészt az előbbiből következő tájféldrajzi jellegzetessége, hogy alig van természetközelinek nevezhető táj, teljesen természetes pedig végképp nem található itt. Európa a **kulturtájak kontinense**, nem véletlen, hogy a Világörökség kulturtáj kategóriájába eső tájak több mint fele nálunk található (CSORBA ÉS BODNÁR 2007). A kulturtáj kategória tudományos gyökerei a XIX. század végére, Ratzelhez nyúlnak vissza, nálunk az 1930-as években Mendöl Tibor az érintetlen ún. „nyerstáj” ellentétéként kezdte használni. Ma a kulturtáj kutatás a tájféldrajz egyik leggyorsabban fejlődő ága (VOS ÉS MEEKES 1999, HÖLL ÉS NILSSON 1999, HEAD 2000, KIRCHHOFF 2005, stb.). Ez a szakterület széles tematikus sávban érintkezik a történeti földrajzzal, a történeti ökológiával, s érdeklődése elsősorban a számtalan területhasználati, földhasználati, kulturtörténeti fázis egymásra-halmozódásának kimutatására irányul (R. VÁRKONYI ÉS KÓSA 1993, FRISNYÁK, 1999, FAIRCLOUGH, G. et al. 2004). Kontinensünk nagy részén – különösen déli és középső tájain – az elmúlt évszázadok alatt többször változott területhasználat nyomai tájtörténeti sztratigráfiaként tornyosulnak egymáson (BÁTZIG 1991, FRY 2000, JUNG 2000, GÓMEZ SAL 2001, POUNDS 2003, NYIZSALOVSKI ÉS LÓCZY 2008).

Újabban egyre határozottabb kultusza kezd kialakulni az európai kereszténységet megelőző, néhol még a nemzetek előtti „pogány” világ mágikus helyeinek. Stonehenge pl. egyértelműen egy spirituális őseurópaisággal átítatott helyszín, amihez hasonló kevés őrződött meg ilyen átélhető formában. Délkelet-Csehországban Mikulov közelében lévő „táncoló hegy” esetében sejtenek egy prehisztorikus napfordulókultuszhoz kapcsolódó

rituális helyszínt (SALASOVA 2008), s nálunk is vannak olyan helyek, amelynek mágikus erejében sokan hisznek. Az európai keresztény kultúra szinte teljesen eltüntette az ilyen történelem előtti kultikus helyek emlékét, ellentétben más kontinensekkel, ahol a természetközelség időszakát csak nemrég elhagyó népek, régiók esetében erre jóval több példa van.

A tájhasználati variabilitás Európa nyugati és középső részein valószínűleg a XIX. század közepén érte el a maximumát (FUKAREK 1980). Akkor alkalmazkodott a földművelés a legprecízebben a természetes mozaikossághoz, ezt követően a nagy folyószabályozások, erdőtelepítések, műtrágyázás, agglomerációs beépítések miatt a táj vizuális és funkcionális diverzitása csökkenő tendenciát mutat (GIORGIS 1995, RICHLING 1998, MANDER et al. 2001, LÓCZY 2003).

Ashworth szerint az európai identitást a **táj, a nemzetek és a kultúrák** (pl. vallások) **mozaikossága** egyaránt indukálja, s ennek a sajátos heterogenitásnak nem egy tájban különös ízt ad a kulturtörténeti egymásra-rétegződés (ASHWORTH ÉS GRAHAM 1997, FÜLEKY 2000). Spanyolországban az arab-mór építészeti, tájhasználati örökség materiálisan is ott lévő objektumai, tájszerkezeti struktúrája, nálunk és a Balkánon a török kor rekvizitumai, a finn-litván-lengyel-szlovák övezetben a pravoszláv-oroszlátás nyomai alakítottak ki sajátos tájjelleget.

Wascher véleménye szerint az európai tájnak egy további sajátossága, hogy ezen a kontinensen magas a tájak „**koherenciaszintje**”. Ez alatt azt érti, hogy az itteni tájakat hosszú szerves tájtörténeti fejlődés jellemzi, az emberi jelenlét emiatt jobban belesimul a természetbe, mint más földrészeken (WASCHER 2000). Tételének igazolását abban látja, hogy Európában még igen sok történelmi belváros van, még a százezres városok között is tucatjával lehet olyat találni, amelyek felé közeledve előbb a többszáz éves templomtornyok, várfalak tűnek fel, pl. Ulm, Salzburg, Münster, Velence, Utrecht, Reims, stb. esetében. (Ld. Braudel idézett véleményét is a tájba simuló francia városokról!). Emellett Európában számos ún. történeti, illetve történelmi táj van, amely a kontinens tájvédelmének mintaterülete, pl. a bretagne-i bocage, a spanyol dehesa, a stájer gyümölcs-termő vidék, stb. (SZABÓ 2000, WASCHER, D. 2000, KOLLÁNYI 2008).

Wascher alacsony koherenciájú tájoknak tartja azokat, ahol hatalmas ipartelepekkel, illetve lakótelepekkel kezdődik a város, a nyomasztóan túlméretezett tengerparti és hegyvidéki tömegturisztikai központokat, és néhol a falusias karaktert elvesztő elővárosi szuburbákat, alvóvárosokat, az ún. rurbanizálódó övezeteket.

Mindennek tükrében szerinte ún. **minőségi tájnak** azt tekinthetjük, amelynek:

- nagy a funkcionális és esztétikai koherenciája,
- nagy a diverzitása és
- nagy a kulturális, tájtörténeti identitása

(WASCHER 2000, 2005, WASCHER ÉS JONGMAN 2000).

A tájidentitás mérésének indikátorai

Mint minden tudomány, a táj kutatás is fokozottan igyekszik megállapításait mérhető, ellenőrizhető, megismételhető adatokkal alátámasztani. A tájidentitás és tájlesztés tudományos követelményeknek megfelelő mérése, annak igen erős szubjektív jellege

miatt, különösen nehéz metodikai feladat (MEZŐSI 1991, WÖBSE 2002). Az Európai Táj Egyezmény definíciója egyenesen úgy fogalmaz, hogy a tájnak vannak „objektíve nem mérhető” értékei.

Az aktuális kísérletek közé tartozik az EU 6. kutatási keretprogramba beágyazódó ún. SENSOR projekt egy része (KONKOLY-GYURÓ et al. 2008). A szerzők a tájidentitás alatt a „táj sajátos vonásainak együtteseként és az antropogén hatások eredményeként létrejött egyediséget” értik. Véleményük szerint a területhasználat, illetve a felszínborítás döntő szerepet játszik a táj karakterének kialakulásában, és ennek mérésére két indikátort javasolnak;

- a táj megbecsültségét, ami a területhasználat folyamatosságát, a tájszerkezet állandóságát jelzi, illetve
- a táj vizuális attraktivitását.

A felszínborítottság állandóságát, a földhasználat stabilitását különböző időpontban készült űrfelvételek összehasonlításával lehet kimutatni – célszerűen a CORINE 1990, illetve 2000. évi felvételek alapján, illetve a CLUE modell szerinti 2025-re előre jelzett változási szcenárió segítségével.

A vizuális vonzerő két kulcsfontosságú mutatójának a szegélyhatást és a domborzati variabilitást választották (KONKOLY-GYURÓ et al. 2008). Ennek a regionális léptékű kutatásnak előzetes eredményei szerint jelentős szegélyszűrőség – vagyis a táji mozaikosság csökkenést lehet kimutatni Nagy Britanniában és Közép-Európában – különösen Csehországban és Magyarországon.

Gulinck és munkatársai által kidolgozott a táji értéktípus minősítésben ugyancsak megjelenik a kulturális identitás, amit pl.

- a hagyományos mezőgazdasági termékek arányával és
- a tradicionális földhasználati szerkezet, pl. parcellaméret, vetésforgó, stb.

tájban betöltött szerepével javasolnak jellemezni (GULINCK et al. 2001).

Nem közvetlenül, de identitás elemzésre is alkalmas a Környezet Állapot Értékelés (KÉP) akadémiai munkacsoport által elkezdett munka (BARCZI et al. 2008). Az elmúlt években megtörtént a táji indikátorok kiválasztása és definiálása, amelyek között a táj-mintázat, a tájtagoltság, a tájhasználati állandóság, az összekapcsoltság és a táj egészségi állapota közül több összhangban van a SENSOR program keretében tett megállapításokkal.

A Debreceni Egyetem Tájvédelmi és Környezetföldrajzi Tanszékén elkezdtek egy olyan adatbázis összeállítását, amely kis- és középtáji szinten összegzi a tájak működését veszélyeztető tényezőket (CSORBA et al. 2008). Az adatok felhasználásával egy „Magyar tájműködési atlaszt” kívánunk kiadni. Ebben ugyancsak lesznek olyan térképek, amelyek alapján következtetni lehet bizonyos identitáselemekre is (pl. tájfragmentáltság, tájhasználati stabilitás).

A tájidentitás néhány sajátos aspektusa

A tájidentitás első pillanatra meglepő oldala, amikor **illat-tájokról, hang-tájokról** (smellscape, soundscape) olvashatunk (PORTEOUS 1985,1990, RODAWAY 1994, GROOTE et al. 2000, TRESS ÉS TRESS 2003).

Daugstag pl. arról ír, hogy a norvég turisztikai reklámokban megjelentek a „látvány-fogyasztás”, „kulturtáj-kóstolás” fogalmak (*“Eat the view” and “cultural landscape tastes”*) A „hangtáj” (*„landscape as soundscape”*) szlogen pedig egyértelműen a csendes, békés, idilli vidéki helyek egyik legvonzóbb adottságára igyekezik felhívni a figyelmet (*„absence of urban noise, with connotations of rural tourism as an escape to a rural idyll away from the stressful urban life.”*(DAUGSTAG 2007).

Az idegenforgalmi reklámok egy valós élménytípust céloznak meg; a tájak illatokban, illetve hangokban megnyilvánuló tulajdonságáról ui. mindenkinek vannak személyes élményei. Az adott tájra jellemző növényzetnek, a vízfelületnek – különösen „a tenger sós illatának” – a szántás után, a nedves földnek valóban van sajátos illata. Vannak európai tájak, amelyekhez az akác- vagy fenyőillat, a levendula, az őszi nyárfalevél, vagy éppen a „mocsárszag” társul. Ezeket tényleg a „táj illatának” nevezzük, és sokan bizonygatják, hogy bizonyos helyszínhez számukra összetéveszthetetlen illat-élmény kapcsolódik (BÉTEILLE 1994, WÖBSE 2002).

Ha az illat nem is hasonlítható a táji formák, mintázat, színvilág tájkaraktert formáló erejéhez, tájidentitás-fokozó hatása nem lebecsülendő. Természetesen vannak illatokra, hangokra érzékeny, illetve kevésbé érzékeny emberek, és persze nem csak kellemes élményt idézhet fel az illat, a hang... Egyszóval ez a komponens már valóban igen szubjektív eleme a tájidentitásnak, ráadásul a formákhoz, más látványelemekhez, de még a színekhez képest is illékonyabb, epizodikusabb adaléka az adott tájnak. Lehet, hogy különleges hatása épp ebben van – hogy csak néha jelentkezik, mintegy ajándékként, és személyre szólóbb, mert csak a szemléelőben idéz fel bizonyos emlékeket.

Szabó Zoltán erről így ír:

„Van táj, melyet hetekig jártam, faluról falura, s csak az egyik faluban jöttem rá, hogy miért lehet és miért kell szeretni; a templom úgy állt a dombon, az idő úgy fordult, a nap úgy hanyatlott le, hogy a táj megmutatta magát, csak akkor és ott mutatta meg magát...”

A tájvédelemben áttételesen az illat és a hangvédelem is szerepet kap, azzal, ha védjük az illat vagy a hang forrását, a növényzetet, a vizeket, a tradicionális földhasználatot. Amikor Kalocsán örölni kezdik a paprikát, az egész várost belengi a paprikaillat. Szőlővidékeken a szüret idején a must illata fokozza a táj sajátos hangulatát, növeli az identitáserőt, csakúgy mint a halászkikötők halszaga, a fűrészmalmok körüli faillat és a fűrészgépek zaja. A folyók, tavak vízfelülete messze elviszi az esti harangszót, s ettől közelebb jön hozzánk a túlparti falu, az ott élő ember...

A táji identitás különleges szerepéről vannak még megrázóbb vallomások; *„néha úgy érzem, hogy már nem is szeretem a hazámat... legalábbis az embereket. Mert a tájat..., a tájat azt még igen...”* (Balaskó Jenő költő)

Összefoglalás

A táji környezethez történő kötődés az egyén, a kisközösségek, nemzetiségek, nemzetek számára komoly pszichoszociális támaszt biztosít. Úgy tűnik, hogy Európában ma a tradicionális értékek – család, vallás, hagyományok – megingott tekintélyének részbeni ellensúlyozására az egyéni, a nemzeti és az európai identitás tudatos erősítésének évtizedeit éljük. A XX. századi diktatórikus politikai berendezkedések megszűntével kedvező

körülmények vannak az önszerveződő területi egységek és az ott lakók kölcsönhatásának szerves fejlődésére. Európa vezető tájkatató, tájtervező, tájfejlesztő szakembereinek szemelőtt célként magas koherenciaszintű kulturtájuk lebegnek, ahol a társadalmi igények megkívánta tájalakítás hosszú távon, fenntartható módon alkalmazkodik a természeti adottságokhoz, a tájtörténeti múlthoz.

Ezt a törekvést szolgálja az Európai Táj Egyezmény, aminek magyarországi ratifikálását követően ma a következő feladatok előtt állunk:

- A tájjal kapcsolatos tudatosság növelése
- Kiemelt foglalkozás a tájjal minden település- és területrendezési tervben
- Képzés, továbbképzés, szakképzés
- Szubszidiaritás = döntés a legalkalmasabb szinten
- Tájfelmérés, táji értékek feltárása, bemutatása

A tájkatatót közvetlenül az utolsó pont érinti, e témában kell a tudományos elvárásoknak megfelelő, a lehetséges objektivitást sem nélkülöző tájidentitás vizsgálatokat készíteni. A kutatások módszertani kulcskérdése a megfelelő indikátorok kidolgozása. Ezt a célt szolgálja néhány folyamatban lévő európai és hazai projekt (SENSOR, KÉP, Magyar tájműködési atlasz).

Irodalom

- ANTRO–P. M. 2000: Where are the Genii Loci? In: Pedrolí, B. (ed./Hrsg.), Landscape – Our Home, Lebensraum Landschaft. Indigo, Zeist, Freies Geistesleben, Stuttgart, pp. 29–34.
- ASHWORTH, G. J., GRAHAM, B. 1997: Heritage, Identity and Europe. Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie, Vol. 88, No. 4. pp. 381–388.
- ARNESÉN, T. 2001: Identity in landscape studies? On metaphors and metonyms – In: Mander, Ü. et al., (Eds.): Development of European Landscapes – IALE Conference proceedings, University of Tartu, Publicationes Inst Geogr. Univ. Tartuensis, 92: 373–377
- BARCZI, A., CSORBA, P., LÓCZY, D., MEZŐSI, G., KONKOLYNÉ GYURÓ, É., BARDÓCZYNÉ SZÉKELY E., CSIMA, P., KOLLÁNYI, L., GERGELY, E., FARKAS, Sz. / BARCZI, A., ÁNGYÁN, J., PODMANICZKY, L., PIRKÓ, B., JOÓ, K., CENTERI, Cs., GRÓNÁS, V., VONA, M., PETŐ Á. 2008: Suggested landscape and agri-environmental condition assessment. Tájökológiai Lapok, 6: 77–94.
- BÄTZIG, W. 1991: Die Alpen Entstehung und Gefárdung einer europáischen Kulturlandschaft. Beck Verlag, München, 278 p.
- BÉTEILLE, R., 1994: Le paysage, le mythe at le tourisme. Acta Geographica, 99. pp. 35–41.
- BERNAT, S., KALAMUCKA, W. 2008: The „Landscape Experienced” in empirical research conducted by Lublin scholars. In: Methods of Landscape Research, Dissertations Commission of Cultural Landscape, No. 8. Plit, J. and Andreychouk, V. (Eds.) Sosnowiec, pp.21–34.
- BERTA GY-NE 2003: Régiós identitás – Közép-Dunántúl (Gondolatok egy pályázat kapcsán) Területi Statisztika, 6: 4 376–386.
- BRAUDEL, F. 2003: Franciaország identitása. A tér és a történelem. Helikon, 326 p.
- BRIDEL, L. 2000: Le futur des paysages suisses: sommes-nous atteints de schizophrénie? Geographica Helvetica 2, pp. 73–80.
- BURDEN, R., WATTS, R., BROWN, B. 2002: The management of natural Beauty. Geography 87, pp. 49–63.
- CSIMA P. 2008: Tájvédelmi szabályozás a településrendezési tervekben. In: Csorba P. – Fazekas I. (szerk.) Tájkatató-Tájökológia. Meridián Alapítvány, Debrecen, pp. 401–407.
- CSORBA P., BODNÁR R. 2007: The European Landscape Convention and Tourism. AGD Landscape and Environment 1. (1) pp. 75–84.

- CSORBA, P., SZABÓ, J., BODNÁR, R., SZILÁGYI ZS., SZABÓ GY., SZABÓ SZ., NOVÁK T., FAZEKAS I. 2008: „Red Book” of the Hungarian Landscapes. Atlas of the threats on the natural functioning of the 229 Hungarian microregions. Methods of landscape research, Dissertations Commission of Cultural Landscape, No. 8. Plit, J. and Andreychouk, V. (Eds.) Sosnowiec, pp. 43–60.
- CSATÁRI B. 2008: Tételek és példák a tájak és a területfejlesztés kapcsolatáról. In: Csorba P. – Fazekas I. (szerk.) Tájéktudás–Tájökológia, Meridián Alapítvány, Debrecen, pp. 393–399.
- DAUGSTAG, K. 2007: Negotiating landscape in rural tourism. *Annals of Tourism Research*, 35: 2 402–426.
- DIX, A. 2002: Das Mittelrheintal – Wahrnehmung und Veränderung einer symbolischen Landschaft des 19. Jahrhunderts. *Petermanns Geographische Mitteilungen*, 146: 44–53.
- ELLENBERG, H. 1990: Bauernhaus und Landschaft in ökologischer und historischer Sicht. Ulmer, Stuttgart, 585 p.
- FAIRCLOUGH, G., CLARK., DARLINGTON. 2004: Using Historic Landscape Characterisation. English Heritage and Lancashire Country Council, 63 p.
- FRISNYÁK S. 1999: Magyarország történeti földrajza. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 213 p.
- FRY, G. 2000: The landscape character of Norway – landscape values today and tomorrow – In: Pedroli, B. (ed./Hrsg.): Landscape – Our Home, Lebensraum Landschaft. Indigo, Zeist, Freies Geistesleben, Stuttgart, pp. 93–100.
- FUKAREK, F. 1980: Über die Gefährdung der Flora der Nordbezirke der DDR. *Phytocoenology* 7: 174–182.
- FÜLEKY Gy. (szerk.) 2000: A táj változásai a Kárpát-medencében a történelmi események hatására. Budapest-Gödöllő, 286 p.
- GEREBEN F. 2003: Olvasáskultúra és identitás. A Kárpát-medence magyarságának kulturális és nemzeti azonosítótudata. *Kisbetségkutatás Könyvek*, Lucidus Kiadó, 215 p.
- GIORGIS, S. 1995: Rural landscapes in Europe: principles for creation and management. Council of Europe, Steering Committee for the Conservation and Management of the Environment and Natural Habitats, Planning and Management Series, No. 3. Straßbourg, 71 p.
- GÓMEZ SAL, A. 2001: Assessing landscape values: A proposal for a multidimensional model. In: Mander, Ü. et al. Development of European Landscapes. IALE Conference proceedings, University of Tartu, Publications Inst. Geogr. Univ. Tartuensis, 92: 122–125.
- GRAHAM, B., ASHWORTH, G. J., TUNBRIDGE, J. E. 2000: A geography of heritage. Power, Culture and Economy. Arnold, London, 284 p.
- GRANÖ, J. G. 2003: Origin of Landscape Science. Collection of Papers, Turku, 143 p.
- GROOTE, P., HUIGEN, P., HAARTSEN, T. 2000: Claiming Rural Identities. In: Haartsen, T., Groote, P. and Huigen, P. (Eds.), Claiming Rural Identities, Van Corcum, Assen, pp. 1–7.
- GULINCK, H., MUGICA, M., ATAURI, J., DE LUCIO, J. 2001: A framework for comparative landscape analysis and evaluation based on land cover data, with an application in the Madrid region (Spain). *Landscape and Urban Planning* 55, pp. 257–270.
- HAMVAS B. 1988: Az öt génius. *Életünk Könyvek*, Budapest, 110 p.
- HEAD, L. 2000: Cultural Landscapes and Environmental Change. Arnold, 179 p.
- HILL, R. 1999: Mi, európaiak. *Geomédia Szakkönyvek*, Budapest, 462 p.
- HÖLL, A., NILSSON, K. 1999: Cultural landscape as subject to national research programmes in Denmark. *Landscape and Urban Planning* 46, pp. 15–27.
- JUNG, G. (Hrsg.) 2000: Norwegen eine Naturlandschaft? – Ökologie und nachhaltige Nutzung – Oldenburger Geoökologische Studien, Band 4, 228 p.
- KÁDÁR L. 1941: A magyar nép tájsemlélete és Magyarország tájnevei. Táj és Népkutató Intézet kiadványai Budapest, 24 p.
- KIRCHHOFF, Th. 2005: Kultur als individuelles Mensch-natur-Verhältnis. In: Weingarten, M. (Hrsg.) Strukturierung von Raum und Landschaft. Dampfboot Verlag, Münster, pp. 63–106.
- KOLLÁNYI L. 2008: Tájak történetisége és a történeti tájak meghatározásának kérdései. In: Csorba P. – Fazekas I. (szerk.) Tájéktudás–Tájökológia. Meridián Alapítvány, Debrecen, pp. 89–94.
- KONKOLY Gy. É., JOMBACH S., TATAI Zs. 2008: Landscape identity is a new sustainability impact. (in Hungarian) *4D Journal of Landscape Architects and Gardening*, Budapest, 9., pp. 52–59.
- KOVÁCS A. D. 2008: A környezeti tudatosság fogalomköre és vizsgálata alföldi példákon. PhD értekezés, Kecskemét, 112 p.
- LÓCZY D. 2003: Lehetőségek a mezőgazdasági tájak mikroszerkezetének értékelésére. *Tájökológiai Lapok*, 1: 33–43.
- MANDER, Ü., PRINTSMAN, A., PALANG, H. (Eds.) 2001: Development of European Landscapes. Conference proceedings, Vol. I–II. Publications Institut Geography, University Tartuensis, 92. Estonia, 804 p.

- MEZŐSI G. 1991: Kísérletek a táj esztétikai értéknek meghatározására. *Földrajzi Értesítő*, 40:251–264.
- MICHELL, F., RYAN, M. 2001: *Reading the Irish Landscape*. Town House and Country House, Dublin, 392 p.
- MÜHLENBERG, M., SLOWIK, J. 1997: *Kulturlandschaft als Lebensraum*. Quelle und Meyer, UTB für Wissenschaft, Uni Taschenbücher 1947, 312 p.
- NOUGÉ, J., VICENTE J. 2004: Landscape and national identity in Catalonia. *Political Geography*, 23, pp. 113–132.
- NYIZSALOVSZKI R., LÓCZY D. 2008: Tradicionális tájhasználat és terroir Tokaj-hegyalján. In: Csorba P. – Fazekas I. (szerk.) *Tájkutatás-Tájökológia*. Meridián Alapítvány, Debrecen, pp. 111–116.
- PEDROLI, B. (Ed./Hrsg.) 2001: *Landscape – Our Home, Lebensraum Landschaft*. Indigo, Zeist, Freie Geistesleben, Stuttgart, 221 p.
- PEDROLI, B. 2005: The nature of lowland rivers: a search for river identity. In: Wiens, J. – Moss, M (Eds.) *Issues and perspectives in Landscape Ecology*, Cambridge Studies in Landscape Ecology, pp. 259–273.
- PEDROLI, B., DOORN, VAN, A., BLUST, DE G., PARACCHINI, M.L., WASCHER, D., BUNCE F. (Eds.) 2007: *Europe's living landscapes. Essays exploring our identity in the countryside*. Landscape Europe Wageningen/KNNV Publishing, Zeist, 432 p.
- PORTEOUS, J. D. 1985: Smellscape. *Progress in Physical Geography*. 9: 356–378
- PORTEOUS, J.D. 1990: *Landscapes of the Mind. Worlds of Sense and Metaphor*, University of Toronto Press, Toronto 230 p.
- POUNDS, N. J. G. 2003: *An historical geography of Europe*. Cambridge University Press, Hungarian translation Osiris Press, Budapest, 532 p.
- RAIVO, P. J. 2000: *Landscaping the patriotic past: Finnish war landscapes as a national heritage*. Fennia, Vol. 178, pp. 139–150.
- RICHLING, A. (Ed.) 1998: *Landscape Transformation in Europe – Practical and Theoretical Aspects – The Problems of Landscape Ecology Vol. III. – IALE Polish Association for Landscape Ecology*, Warszawa, 330 p.
- ROBERTSON, I., RICHARDS, P. 2003: *Studying cultural landscapes*. Arnold, London, 199 p.
- RODAWAY, P. 1994: *Sensuous Geographies. Body, Sense and Place*, Routledge, London, 185 p.
- R. VÁRKONYI Á., KÓSA L. (szerk.) 1993: *Európa híres kertjében*. Orpheusz Kiadó, Budapest
- SALASOVA, A. 2008: *Designed landscapes – The past, present and future*. 4D Tájépítészeti és kertművészeti Folyóirat, 11. szám, pp.38–43.
- SCHENK, W. 2002: *Aktuelle Tendenzen der Landschaftsentwicklung in Deutschland und Aufgaben der Kulturlandschaftspflege*, – *Petermanns Geog. Mitt.* 146, 6, pp. 54–57.
- STANNERS, D., BOURDEAU, PH. (Eds.) 1995: *Europe's encironment – European Environmental Agency*, Copenhagen, 676 p.
- SZABÓ J. 2000: *A mitikus és a történeti táj*. Balassi Kiadó MTA Művészettörténeti Kutató Intézet, Budapest, 351 p.
- SZABÓ Z. 1999: *Szerelmes földrajz*. Osiris Kiadó, Budapest, 158 p.
- TELEKI P. 1996: *A földrajzi gondolat története*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 193 p.
- TRESS, B., TRESS, G. 2003: *Communicating Landscape Development Plans through Scenario Visualization Techniques*. In: Palang, H. and Fry, G. (Eds), *Landscape Interfaces. Cultural Heritage in Changing Landscapes*, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, pp. 185–220.
- URBAN, H., GRÜNWEISS, F-M., SMOLINER C. (Hrgs.) 1997: *Wo i leb... Kulturlandschaften in Österreich*, Katalog, NR 67. Des Stadtmuseums Linz – Nordico, Herausgeber: Oberösterreichische Umweltakademie beim Amt der Oberösterreich. Landesregierung, 215 p.
- VOS, W., MEEKES, H. 1999: Trends in European cultural landscape development: perspectives for a sustainable future. *Landscape and Urban Planning*, 46, pp. 3–14.
- WASCHER, D. 2000: *The Face of Europe*. Tilburg, ECNC, 50 p.
- WASCHER, D. (Ed.) 2005: *European Landscape Character Areas*. Alterra Report, No. 1254, 160 p.
- WASCHER, D., JONGMAN, R. (Eds.) 2000: *European Landscapes, Classification, assessment and conservation*, European Environment Agency, Copenhagen, 99 p.
- WÖBSE, H. H. 2002: *Landschaftsästhetik*. Ulmer Verlag, 304 p.

LEVELS OF IDENTITY RELATED TO LANDSCAPES

P. CSORBA

University of Debrecen, Department of Landscape Protection and Environmental Geography
H-4010 Debrecen, P.O.B. 9. e-mail: csorbap@delfin.unideb.hu

Keywords: personal, national and European landscape identity; landscape identity indicators

Abstract: The natural and transformed cultural landscapes both play an important role in forming our personal, collective, national or nationality but still continental identity as well. In recent years – to clearly counterbalance the globalisational tendencies – reinforcing raillery to place, environment and landscape has also been incited institutionally in Europe (European Landscape Convention). It is recognised namely identity frees forces improving quality of life. It has a positive share in social development from small communities to continental level. The individual landscape identity often tends to landscapes and landscape fragments being less valuable landscape aesthetically and ecologically. On the other hand the higher level community the concrete landscape is the object of the identity of the more the aesthetical quality and the historical importance play role in. The historical development of several European landscapes has followed closely the general social and economical development for centuries. This results the so-called strong landscape coherence level, and these landscapes are especially suitable to produce a high degree of identity sentiment from their inhabitants.

The development of identity sentiment attaching to landscapes can be studied on several communal levels. Strengthening the “being European sentiment” is quite new among these. Especially small nations having been delivered from foreign oppression experience the different forms of national identity – for example fostering the characteristic national landscapes.

The landscape character, the object of the landscape identity, mainly manifests in the visual appearance of landscapes. But there are a lot of examples concerning some smellscape and soundscape which are inseparable parts of landscape identity.

There are initial efforts to measure identity being connected with landscapes. Several scientific projects make trials of finding proper indicators. Amongst these besides aesthetical attractivity certain geographical data seem to be utilizable, e.g. landscape use permanence, the ratio of the traditional land use, building up density, the edge effect index of landscape pattern, etc.